

Edebî Metinlerdeki Edimsiz Karakterler Üzerine Bir İnceleme An Examination of the Virtual Characters in Literary Texts

Kadir Can DİLBER

Sorumlu Yazar/Corresponding

Author:

Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran
Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Kırşehir, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-3120-2719

E-mail: kadicandilber@gmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 20.06.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 01.11.2019

Kaynak Gösterim / Citation:

Dilber, Kadir Can (2019). "Edebî
Metinlerdeki Edimsiz Karakterler
Üzerine Bir İnceleme", Yeni Türk
Edebiyatı Araştırmaları, 11/22,
155-169. [http://dx.doi.org/10.26517/](http://dx.doi.org/10.26517/ytea.392)
[ytea.392](http://dx.doi.org/10.26517/ytea.392)

Öz

Felsefik düzlemde insan bilincinin bir amaca yönelik davranış biçimi "edim" olarak tanımlanırken, bilincin amaçsız olarak sürüklendiği davranış biçimine ise "edimsizlik" denir. Edebî dünyadaki karakter yaratımları genel olarak edimli bir davranış biçimi sergilerken nadiren de olsa bazı karakterlerin edimsiz olarak kurgusal dünyanın içerisinde salındığı görülmektedir. Edebî dünyadaki edimsiz karakterlere girmeden önce edimsizliğin sadece karakterle sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Temel anlamı olaysızlık anlamına gelse de edebî perspektifte uyumsuzluk ve nedensizlik olarak metne yansır. Bu bir karakter olabileceği gibi tüm karakterleri de kapsayabilir hatta yaratılan dünyanın tamamını da için alabilir. Edebî dünyada her karakterin bir işlevi vardır ya da her karakter insani bir davranış yansıtacak şekilde edimlidir şeklindeki söylem sınırlıdır ve genel-geçer bir kabuldür. Aslında gerek gerçek gerekse kurgu dünyadaki karakterler edimsizliğe sürüklenebilir. Karakteri bu edimsizliğe iten şey nedir ya da nelerdir? Burada temel problem ontolojik olarak görünse de toplum sosyolojisi önemli etkindir. Toplum içerisinde farklı olarak görülen ötekileştirilen, yabancılaştırılan karakterler yaşadığı çevreye karşı uyumsuz, nedensiz ve edimsiz davranarak tepkilerini gösterirler. Bunu yaptıklarında ise karşınıza ikiye bölünmüş bir bilinç ya da tamamen edimsizleşmiş karakterler çıkar. Bu bağlamda makale de ikiye bölünen karakterin bilincinden hareketle dünya edebiyattaki edimsiz karakterlerin bazıları irdelenerek edimsizlik üzerine bir yol haritası çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahatar Kelimeler: Karakter, Edim, Edimsizlik, Olaysızlık, Nedensizlik, Uyumsuzluk.

Abstract

On the philosophical level, the behaviour of human consciousness for a purpose is defined as "act" while the behaviour in which consciousness drifts aimlessly is called "virtuality". While character creations in the literary world generally exhibit a permed behaviour, it is seen that some characters released in a fictional world. Before dealing with the virtual characters in the literary world, it is necessary to mention that the virtuality is not limited to the character. Its basic meaning is uneventfulness, but in the literary perspective, it is reflected in the text as disharmony and arbitrariness. This could be a character, or it could involve all the characters, or even get the entire created world. In the literary world, each character has a function, or every character is acted to reflect a humanitarian behavior, but this discourse is limited and is a general acceptance. In fact, both real and fictional characters can be dragged into the world of virtuality. What is the thing that pushes the character to this virtuality? The main problem here is seen as ontological, but sociology is also a significant factor. The characters that are alienated, marginalized and seen differently in society, show their reactions by behaving without harmony with the ambience they live in, without reason and without virtuality. When they do this, you will encounter consciousness or completely virtual characters who are divided into two. In this context, some of them in impelling characters in literature will be examined based on the consciousness of the character divided in the article and try to plan the path map of on the virtuality in world literature.

Keywords: Character, Act, Virtuality, Uneventfulness, Arbitrariness, Disharmony.

Extended Summary

Classical texts aside, postmodern texts are designed as a new design, the absurdity of the world or the mediocrity of the world encountered problematic. Every character of an ordinary world is indeed virtuality, but the existence of the literary world, the environment, leads him to a virtual appearance. The question of whether a character can die and survive can be answered a little bit as long as myths explain it for the real world.

If the world in question is literary and fictional, immortality may apply to them, as consciousness will always be open and active. In this case, the absurd is exposed like daylight and is unstoppable to virtuality. In a world where two beings divide into two-person, the way people look at these beings becomes virtuality as the text progresses. The tendency to accept first and then reject it is based on the personalities of the characters. Surprisingly, there are efforts to become a virtual personality in the virtuality world where good and evil conflict but divide. Considering literary characters Stevenson's "Dr Jekyll and Mr Hyde" appear in the novel, where the character's coexistence or discretion is hidden until the end of the story. In Italo Calvino's novel "The Cloven Viscount", virtuality is revealed by the presence of a character divided by artillery fire. Samuel Beckett's perspective is more natural and clearer to see the virtuality. Beckett, who brings a new perspective to the world of characters that are divided into two, creates a labyrinth of darkness and fictions through consciousness shared by two different personalities.

The history of the virtuality character goes through Herostratos, also called the first terrorist in history. The story "Erostrate" in Sartre's "The Wall" tells the story of how a character is dragged into virtuality through this subject. Albert Camus perhaps the most talked about "The Stranger" in his work Mersault character is generally examined through the concept of alienation. Mersault's attitude towards life brings to mind the style Watt in Samuel Beckett's novel "Watt". Watt's relationship to objects is established in a different order than his relationship to humans, and this relationship more clearly demonstrates his anarchist attitude towards the postmodern world. One of the best texts on arbitrary murder is Bernard-Marie Koltès' play "Roberto Zucco". Composed from a real personality the character of Roberto Zucco is designed as a literary version of the famous killer Roberto Succo.

The sociology of society also plays an active role, whether ontologically based on the drift of virtuality character, whether real or fictional world. When the series of concepts based on human relations are taken into consideration, it is seen that everything begins to deteriorate as the natural is broken.

Giriş

"Dünyadasın. Bunun tedavisi yok."

Samuel Beckett

Bir karakterin edimsizliği üzerine konuşmak, konuşmayı edimsiz bir hâle sürükleyebileceği gibi edimsizliği bir karakterin üzerinde uygulamak ya da göstermek edimsiz bir durum yaratabilir. Edebî metinlerin dünyası ele alındığında karakterin kendisi zaten edimsiz bir varlık olarak edimsiz bir dünyada var olduğu görülür ama bu her yaratılan edebî dünya için geçer değildir. Klâsik metinleri bir kenara bırakırsak post modern metinlerde yeni bir tasarım olarak tasarlanan dünyanın saçmalığı mı yoksa sıradanlığı mı sorunsalı ile karşılaşılır. Sıradan bir dünyanın her karakteri de aslında edimsizdir ama edebî dünyanın yani çevrenin varlığı onu edimli bir görüngüye sürükler.

Karakter, ıssız bir dünya içerisinde edimli bir görüngüde tek olarak görünse de olgunun sıradanlığı, hayata tutunmanın saçmalığının bir neticesi olarak ortaya çıkar. Her karakterin bir işlevi vardır ya da her karakter insani bir davranışı yansıtacak şekilde edimlidir, şeklindeki kabul aslında sadece bir performans sanatçısının gösterdikleri ile sınırlıdır. Çünkü bunu görüngü olarak kabul ettiren şey çevre, mekân ve olay örgüsüdür aslında. Karakter edimli olarak bir dünya da varlığını sürdürüyorsa o zaman karakterin yaratılmasının yani mimetik bir görünüm olarak edebî dünyaya aksettirilmesinin amacı kalmaz. Karakter sınırları olmayan bir varlık olarak sınırsız dünya içerisinde kendine bir yer edinir ve okur ya da izleyici açısından bu edimli bir görünüm kazanmasını sağlar. İçsel olarak karakteri bir mekâna, bir an'a ya da bir çevrede sınırlı tutmak bu bağlamda olanaksızdır. Çünkü er ya da geç karakter kendi edimsizliğini metne yansıtacak ve sonuç olarak her şey yine istenilen bir dünyanın sınırları içerisinde görünse de istenilmeyen bir olgu olarak ortaya çıkacaktır.

Karakter bu edimsizliğe iten şey nedir ya da nelerdir? Burada birinci faktör olarak ontolojik problemlerin varlığından söz etmek gerekir. Yazarın yeni bir yaratım olarak kurguladığı ve ürettiği karakter, bireyin iç dünyasındaki karmaşayı ontolojisinden gelen yoksunluk hissi ile ele alır. İkinci faktör olarak toplum sosyolojisi kavramı ile karşılaşılır ki edimsizlik halinin bir nevi manifesto haline dönüştüğü burada görülür. Edimsizliğe sürüklenen karakterin ana özelliği bu süreçte yabancılaşan başka bir şey olarak adlandırılan öteki bir varlığa dönüşmesidir.

“İnsanın doğal karakterini değiştiren ve onu, tutkuları ve tatmin edilmemiş arzularıyla yaşayan yabancılaşmış bir varlık haline getiren bizzat toplumdur. Hatta bu yabancılaşma, ilerlemenin akışındaki belirleyici hatlardan biridir. Bütün toplumsal evrimler birer yabancılaşma sürecidir. Kurtuluş artık ontolojik dönüşüm düzeyinde olmayacaktır; bireysel iradeleri, erdem üzerine kurulu toplumsal iradeye bağımlı kılarak açgözlülüğe, kendini beğenmişliğe ve sömürüye son verecek olan toplumun yenilenmesi sayesinde kurtulunacaktır. İnsan kendi kendisinin kurtarıcısı olmalıdır; başkalarının keyfi isteklerine boyun eğmek yerine sadece toplumsal iradeye uyduğu daha doğru bir toplumun öncüsü olmalıdır.” (Shayegan, 1991: 43)

İnsanın toplum karşısında aldığı ya da alacağı bu tavır onu bir şekilde öncü yapabilir ama bu süreçte dışlanan ve ötekileştirilen yine kendisi olacaktır. Edebî dünyada ise durum farklı bir süreç organizasyondan geçer. Edebî dünyada yaratılan karakter genel olarak belli bir düzlemde ilerler ve bu düzlem kendi içerisinde iki ana hat çerçevesinde geliş-gidiş yaparak misyonunu tamamlar. Karakteri sanata mal eden şey de aslında ana hatların içindeki yan yolların yani kılcal damarların varlığı ve bunların işleyiş biçimidir. Karakterlerin okurun belleğinde bıraktığı etkinin çerçevesi ile benliğinde yarattığı boşlukların kendi kendini dolurma süreçlerini ele alındığında farklı sonuçlar ortaya çıkar. Birincisinde etki vurucudur anlık birtakım gelişmeler ya da olaylar neticesinde her şey tekrar tekrar canlanır. İkincisinde ise etki süreci kapsar ve hem bireysel dönüşümü hem de toplumsal bilince iz bırakır. Toplumsal bilinç kavramı irdelendiğinde edebî metindeki karakterlerin öncelikli olarak neden edimsizleştiği, yabancılaştığı ya da çift kişilikli olarak üretildiği daha net bir şekilde görülebilir.

İkiye Bölünen Bilinç

Bir karakter hem ölüp hem de yaşayabilir mi, sorusu gerçek dünya için mitlerle açıklandığı sürece bir nebze cevaplanabilir. Söz konusu dünya, edebî ve karakterler kurmaca ise bilinç her zaman açık ve aktif olacağı için ölümsüzlük onlar için geçerli olabilecek bir durumdur. Bu durumda sağma gündüz gibi açığa çıkar ve engellenemez bir şekilde edimsizliğe sürüklenir. Çünkü yaşayan her varlık ölümü tatmak zorundadır ve bu süreci erteleyen ya da hayatta kalan edebî metinlerde bile olsa ister istemez edebî dünyadan soyutlanır. Özellikle çift kişilikli yaratımlar persona dediğimiz kavramın altında okurun kendi alt bilincine

seslenirler ki burada iyi ve kötü arasında bir ayrım ortaya çıkar. Birincisi iyiyi iyi yapan şey nedir? İkincisi kötüyü kötü yapan şey nedir? Toplumsal norm ve kurallar, ahlak çerçevesi aslında bu kavramların kişiye göre farklılık göstermesinin önüne biraz geçse de son aşama da yine karar kişinin kendi bütünlüğünde sonuçlanır.

Edebî karakterler dikkate alındığında gerçekten bir varlığın ikiye bölünmüş hali Stevenson'un Dr. Jekyll ile Bay Hyde romanında ortaya çıkar ki burada karakterin birlikteliği ya da ayrışıklığı romanın sonuna kadar gizlenir. Karakterlerin edimsiz olmaması ve edebî dünya içerisinde varlıklarını sağlam bir şekilde devam ediyor olmaları öykünün kırılma noktaları yaklaştıkça edimsiz olmayacakları ya da saçmaya bulaşmayacakları anlamına gelmez. Stevenson'un gözden kaçırdığı ya da eksik bıraktığı nokta iki karakterin gelişimlerinin aynı düzlemde ilerlememesidir. Bu yaratılan dünyada bir karakterin pasifize olmasına diğerkinin ise aşırı güçlü olmasına neden olur ve ortaya çıkan düzensiz varlık karakter bozukluğu belirtisidir. Burada bu ayrım bir vasiyetname üzerinden yapılır ancak saçmanın ortaya çıkmasına engel olunmaz.

"Nedensiz olarak üç ayı geçecek bir süre ortadan kaybolması ya da nedensiz olarak ortaya çıkmaması durumunda adı geçen Edward Hyde'in, artık beklemeksizin, adı geçen Henry Jekyll'in mirasını almaya hak kazanmış olacağı; doktorun hizmetindeki kimselere yapılacak ufak tefek ödemeler dışında herhangi bir zorunluluğunun olmayacağı ve herhangi bir senedin ödenmesinden sorumlu tutulamayacağı yazılıydı." (Stevenson, 1998: 25).

"Nedensiz olarak verilmesi" durumu edimsizliği ortaya çıkaran ve aslında metni ikiye bölen söylemin başladığı yerdir. Karakterin çift kişiliğini saklandığı süreç burada baltalanır ve artık tek karakterin üzerinde hakimiyet sağlanır. Karakterin edimsizliğe itilmesiyle birlikte kurduğu dünyanın da edimsizliği doğar. Böylece oyundan çıktığı söylenen karakter edimsiz dünyada yine edimsiz bir şekilde salınır. Diğer karakterin öncülenmesi, karakterlerin bir olup olmadığı endişesini yaratır ve kurguda bir kırılma meydana getirir. İkiye bölünen bilinçten tek bilince indirgenerek boyutsal düzlemde edimsizleşir ve aslında temel düzeyde sadece görünümünün değiştiği, bilincin ise arafta kaldığı görülür.

İtalo Calvino'nun İkiye Bölünen Vikont isimli romanında ise edimsizlik top ateşle ikiye bölünen bir karakterin varlığıyla ortaya çıkar. Karakterin edimsizlik

durumunu yaratan ana olay ise savaş esnasında bir yarısını kaybetmesidir. Bu durumda karakter bilincinin tek tarafıyla öyküye hâkim olur ve bu hakimiyet kötümser bir bilincin ögesidir. Tek bilinçle toplumsal sosyoloji içerisinde kendisine yer etmeyi başaran bu karakter, bir süre sonra toplum tarafından kabul edilir. Ancak işler beklenildiği gibi gitmez, bunun nedeni ise yaşanan topraklara bölünmüş diğer kısmın gelmesidir. Birbirine tıpatıp benzeyen, sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrılmış bedenin bilinçlerinin farklılığı ise dikkat çekicidir.

İkiye bölünmüş iki varlığın gezdiği dünyada insanların bu varlıklara bakışı açısı da metin ilerledikçe edimsizleşir. Önce kabul etme sonra reddetme eğilimi karakterlerin kişilikleri üzerine kurulur. İyi ve kötünün çatıştığı ancak bölündüğü edimsiz dünyada edimli birer kişilik olma çabası olmaları şaşırtıcıdır. Bu edimlilik metindeki karakterler tarafından hoş karşılanmaz ve ikiye bölünmüş saçmayı ortadan kaldırmak için birçok girişim yaparlar. İyi bilince sahip Medardo'nun tespitleri ise edimsizliğin ne denli hayatımıza hâkim olduğunu açıklar niteliktedir:

“İkiye bölünmüş olmanın iyi tarafı şu ki Pamela, yeryüzündeki her erkeğin, her kadının, her şeyin kendi eksikliği konusunda duyduğu acıyı anlıyorsun. Bütünden anlamıyordum, dört bir yana ekilen acıların, yaraların arasında, bütün olmayan birinin inanma yükükliliğini gösterebileceği ortamda, sağır, iletişimsiz deviniyordum. Sadece ben değil Pamele, ben bölünmüş, parçalanmış bir varlığım, ama sen de herkes de.” (Calvino, 2000: 53)

Herkesin bölünmüş olduğunu bir nevi edimsiz olarak var olduğu dünyada salındığı dile getiren karakter, yarımlik ya da tek taraflılığın insan hayatının bütünlüğünü de sekmeye uğrattığını dile getirmesinin yanı sıra bölünmemiş varlıkların da aynı kaderi yaşadığına dikkat çekmesi önemlidir. Gerçek yaşam düzlemi ele alındığında hep iyi olma endişesi taşıyan insanların toplumun belli kısımları tarafından Polyannacılık ile suçlandığı, kötülük üzerine hayatını sürdüren insanların ise bunu örttüğü, fark edildiğinde ise şeytana hizmet ediyor endişesiyle toplumdan dışlandığı görülmektedir. Bu durumda günah keçisi ilan edilen şey sadece birey değildir sürecin de kendisidir. Bu süreç bir krizi doğurur ve edimsizlik kavramının insan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği düşünülür:

“Her krizin asıl boyutu, dediğim gibi, insan ilişkilerini etkileme tarzıdır. Bir kötü karşılıklık ve misilleme süreci kendi kendisinin başlangıcıdır ve devam etmek için dış nedene ihtiyaç duymaz.” (Girard, 2005: 61)

Nedensizlik prensibi burada kendi kendisini işletir ve herhangi bir dış etkene bağlı olmaksızın kendi dinamizmini yaratır. Bu süreçte toplum etkisizdir, edimsizleşen bireyin günah keçisi ilan edilmesi de bu anlamda kaçınılmazdır. Günah keçisi ilan edilsin edilmesin edimsiz bir karakter için bunların hiçbir değeri ve niteliği yoktur.

Samuel Beckett’in perspektifinde edimsizliği görmek daha kolay ve nettir. Yarattığı karakterler ile dünyanın anlamsızlığına karşı farklı edimsiz karakterler yaratan Beckett, bu anlamda edebî dünyaya saçmayı da edimsizliği de sonuna kadar aşılar. Özellikle ikiye bölünen karakterler dünyasına yeni bir soluk getiren Beckett, Mercier ile Camier eserini iki farklı kişiliği bölünen bilinç üzerinden kurgular ve karanlık labirentimsi bir dünya yaratır.

Mercier ile Camier, ilk okunduğunda zıtlıklar dünyasında şans eseri karşılaşan iki karakterin anlamsız ve nedensiz birlikteliği göze çarpar. Farklı yaşam tarzlarına, görüşlere ve hissiyata sahip karakterlerin bir şemsiye problematiği üzerine inşa edilen kurgusal dünya, şemsiyenin korumacılığı ya da korumasızlığında silikleşir. Karakterlerin edimsizliğine karşı şemsiye bir o kadar edimlidir.

“Şemsiye yanıtladı, Sola! Kocaman bir yaralı kuşa, avcılarının vurduğu ve öldürücü son darbenin indirilmesini, titreyerek bekleyen, kara bahtlı, kocaman bir kuşa benziyordu. Benzerlik çarpıcıydı.” (Beckett, 1998: 17)

Karakterler uzun yolculukları boyunca birbirlerini tanımadan nedensiz bir şekilde birliktedirler. Bu birlikteliğin şartlarından en önemlisi de düşlerin ve alıntılarının birbirlerini aktarımının yasaklanmasıdır. Böylelikle karakterler iç dünyaları hakkında birbirlerine herhangi bir şey paylaşmamaya, birbirlerine düşüncelerini ve duygularını açmamaya niyetledirler.

“Oysa hangi nedenle olursa olsun birbirimizle düşlerimizi anlatmama konusunda anlaştığımızı unutuyorsun. Benzer bir uzlaşma alıntılar konusunda da geçerli. Ne düşler ne de alıntılar, ikisi de yok.” (Beckett, 1998: 49)

Beckett burada ince bir çizgi üzerinde eşcinsel eğilimin sınırlarını zorlar. İki karakterin birbirlerini duyduğu arzu da nedensiz olunca bu eğilim de bir süre

sonra zihinlerden silinir. Karakterlerin tercihlerinin zıtlığı bir süre sonra yer değiştirir ki burada seçimlerin de nedensiz olduğu anlaşılır.

“Uyansın öyleyse Mercier, Camier, ne önemi var hangisi olduğunun; Camier uyanıyor, gece, hâlâ gece, vakitten habersiz, ne önemi var bunun ve karanlıkta uzaklaşıyor, biraz ötede bir daha uzanıyor, hep yıkıntıların içinde, çok geniş bir alana uzanıyor. Neden? Bilmek olanaksız. Artık bu gibi şeyleri bilmek olanaksız. Yer değiştirmek için neden hiç eksik değil; biraz ileriye, biraz geriye. Bu, kuşkusuz tutarlı bir neden olmalı ki aynı anda Mercier de izliyor ötekini.” (Beckett, 1998: 86)

Tutarsız, nedensiz iki karakterin birlikteliği ya da ayrışıklığı bir köprü üzerinde sonlanır. Köprü metaforik olarak bireyin ikiye bölünen bilincinin tam ortasını simgeler. Bu durumda baştan beri edimsiz olarak edebî dünyada nedensiz bir şekilde salınan karakterlerin aslında tek bir bilincin iki ayrı üretimi olarak ortaya çıktığı görülür. Bilinci ikiye bölünen karakterler yaratımında gerçek dünyadaki bireyin amaçsızlığı, bölünmüşlüğü ve sebepsizliği irdelenir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli şey ise nedensiz birleşen iki karakterin nedensiz şekilde ayrıldığı süreçte bilincin de edimsiz bir tavır takınmasıdır. Ayrıca inanç ya da inançsızlığın da askıda tutulduğu metinde karakterlerin gitgelleri verilerek insanın varoluşundan gelen karanlık iç güdünün belirsizliğine değinilir. Böylece Beckett Godot’u Beklerken ile irdelediği saçma kavramını daha da karmaşık bir hale getirerek ikiye bölünen bilinçte edimsizliğe sürükler.

Edimsiz Karakterler

Dünya edebiyatındaki metinlerde edimsiz karakterlere geçmeden önce bu kavramın ilk yansımalarının mitsel bir masalda ortaya çıktığı görülür. Mitoloji kitapları bu masalı tam olarak almasa da Herostratos karakterinin Artemis tapınağını yakmasından söz ederler (Erhat, 1998: 61). Ancak tarihsel olarak Artemis’in yakılıp yeniden inşa edildiği bilinmekteyken bu olayın nasıl ya da neden gerçekleştiği konusunda kesin bir veri bulunmamaktadır. İşte edebiyat gücünü burada gösterir ve mitsel bir formdan yeni bir söylem yaratarak bu olayın kurusal düzlemde yeniden inşa eder.

Grigory Gorin’in Herostratos Unutulsun!¹ (Забывать Герострата!) adlı tiyatro metni bu mitsel masalı edebî dünyaya uyarlama çabalarından bir tanesidir.

1 Grigory Gorin’in Herostratos Unutulsun! isimli tiyatro metninin Rusça-Türkçe tercümesi tarafımda yapılmıştır.

Buradaki karakterin Artemis tapınağını yakmasıyla başlayan süreçte önce sorgulanması ve ardından tapınağın yakılmasının nedenlerinin araştırılması konu alınır. Böylece karakter sorgulanacak sonra idam edilecek ve ardından zihinlerinden silinmesi sağlanacaktır. Tarihin ilk teröristi olarak da adlandırılan Herostatos'un tapınağı yakma sebebi bu metinde nedensizlik üzerinden ilerler. Karakterin edimsiz tavrı hem tiyatro seyircisini cezbedecek hem de okurun dikkatini etkileyecek niteliktedir. Tarihsel olarak bu karakter ile tam olarak veri bulunmakla birlikte Grigory Gorin'in yarattığı yeni kahraman edimsizliği üstün zekâsı üzerinden ilerletir. Karakterin yakma işlemini adını duyurmak için söylemesi metni saçmaya sürüklerken bunun bir nedeni olmadığı anlaşılır.

"Olsun, bugün beddua eder yarın ilgi duyarlar, bir sene sonra sevmeye başlarlar; beş seneye ise taparlar. Şaka değil bir insanın Tanrılara isyan etmesi! Kim cüret eder ki buna? Ancak Prometheus!" (Горин, 2015: 6)

Mitlere yapılan bu gönderme aslında Artemis'in yakılmasını Tanrılara verilen bir ceza olarak değerlendirilmesine ve bir Tanrı olma isteğine göndermedir. Böylece kahraman nedensizliğini bir nebze de olsa neden bağlasa da Prometheus'un ateşi çalma nedensizliğinde tekrar silikleşir. "Prometeus'a benzer bir yüreklilik olmasınaysa belki, edinilmiş doğrulara karşı bir isyan olmasındansa hiç kuşku yok." (Shayegan, 1991: 41).

Sartre'in Duvar kitabında bulunan "Erostrate" isimli hikâye tam da bu konu üzerinden bir karakterin edimsizliğe nasıl sürüklendiğini anlatır. Paul Hilbert isimli karakterin insanlara olan mesafesi daha metnin ilk başlarında göze çarpar. Karakterin seçme zorunluluğunu hissetmesi toplumsal bir dayatma olarak görünse de daha çok ontolojik bir sorunsal olduğu ortadadır. "Giriştiğim her şeyi bırakmak zorunda kaldım. Seçmek gerekiyordu: Ya uyumsuz ve mahkûm edilmiş bir girişimi, ya da er geç onların çıkarına yönelmesi gereken bir girişimi." (Sartre, 1999: 41). Karakterin kendisini uyumsuz bir varlık olarak görmesi kendi bakış açısıyla böyle görünür. Bunun sebebi ise diğer insanlara göre kendini farklı bir yere koyması ve ona göre diğer tüm insanlar ölü olarak görmesi ve tek yaşayan varlığı kendisi bilmesidir.

"Uyumsuzun bize veremediği eylem kuralı, en azından öldürme hakkı ya da görevi konusunda bir belirti, bir yaratma umudu belki de onun yaptıklarında yer almakta. İnsan, ne ise o olmaya yanaşmayan tek yaratıktır. Bu yadsıma onu başkalarını ve kendi kendini yok etmeye mi götürür yalnız,

her başkaldırı evrensel öldürmenin doğrulanmasıyla mı sona ermelidir, yoksa, tam tersine, olanaksız bir suçsuzluğu benimsemeye kalkmadan, usa uygun bir suçluluk ilkesi bulabilir mi, sorun budur.” (Camus, 2009: 24-25)

Bu yüzden nedensiz bir şekilde insanları öldürme isteği belirir içinde ama buna kendisi bile anlam veremez. “Kendi kendime zaten ölmüş olan bu insanları niçin öldürmek gerekiyor? diye tekrar ediyordum.” (Sartre, 45). Sartre bu öyküyü kurarken Herostratos’a bir gönderme yaptığı açıktır ancak o göndermenin altında büyük bir nedensizlik ilkesi göze çarpar. Karakterin edimsiz davranışları gözlem gücüyle orantılı ilerler ve okuru da bu sürecin içerisine katmayı dener.

“Gazetede Paul Hilbert adında birinin bir öfke anında sokağa fırlayıp Edgar-Quinet Bulvarında beş yayayı temizlediğini yazdığını göreceksiniz: Büyük günlük gazete haberlerinin ne anlam taşıdığını sizin kadar kimse bilmez. Benim öfkeli bir adam olmadığımı anlayacaksınız şu hâlde. Tam tersi, ben çok sakınım ve en derin duygularımın kabulünü rica ederim bayım.” (Sartre, 1999: 42)

Nedensizlik, edimsizlik ve saçma, Paul Hilbert’in karakter yapısıyla doğru orantılı olarak ilerler. Önce sınırlı sonra sakın, öldürmek isteyen ama vazgeçen sonra tekrar istediği canlanan, yolda yürürken kendini insanlardan soyutlayan ve tekrar kendisini yabancı bir yaratık olarak gören bir karakter ile karşılaşılır. Herostratos’un masalı da Artemis’i neden yaktığı da bugün hâlâ gizemini korumakta iken yazarların bu efsaneye karşı ürettikleri metinlerin insanın yapısından kaynaklanan ontolojik sorunların toplumla birlikteliğinde farklı bir boyuta sıçradığı görülür. Paul Hilbert’in edimsiz hali sokakta yürüyen insanları nedensiz bir şekilde öldürdükten sonra daha iyi ortaya çıkar. Kendisini bir kafeye atan ve orada polislerin gelmesini bekleyen Hilbert, başına dayadığı silahı ateşleyemez ve hikâye edimsiz bir şekilde sonlanır.

Albert Camus’un belki de üzerine en çok konuşulan Yabancı isimli eserindeki Mersault karakteri genel olarak yabancılaşma kavramı üzerinden irdelenir. Ancak buradaki karakterin annesinin mezarı başındaki tavırları onun da edimsizliğe nasıl sürüklendiğinin algılanması için yeterlidir.

“Sütlü kahveyi çok sevdiğim için kabul ettim. Biraz sonra bir tepsi ile çıkageldi. Sütlü kahveyi içtim. Bu kez canım sigara içmek istedi. Ama duraksamadım. Çünkü anamın önünde içilip içilemeyeceğini bilmiyordum.

Düşündüm taşındım, bu bana hiç de önemli gelmedi. Bir sigara verdim kapıcıya, karşılıklı içtik.” (Camus, 2003: 13)

Kendini yaşadığı toplumdaki soyutlayan Mersault neredeyse her şeye karşı edimsiz bir tavır takınır. Annesinin ölmesi onun için bir anlam ifade etmektedir ama bu anlamın ne olduğunu kendisi bile bilmemektedir. Mersault’u yabancılaştıran kendisini toplumdaki soyutlamasını sağlayan şey nedir diye sorulduğunda bireyin içsel devinimsizlik karşınıza çıkar. Bu içsel devinimsizlik, onu en değerli varlık olarak kabul edilen annenin ölüsünün yanında bile sigara ve kahve içmesini sağlar. Bu tavır onun ne denli uyumsuz, edimsiz bir karakter olarak o toplumun içerisinde nasıl bir tavır takındığının da bir göstergesidir.

Mersault’un hayat karşısında takındığı tavır Samuel Beckett’in Watt romanındaki Watt isimli karakteri aklılara getirir. Watt’ın nesneler olan ilişkisi insanlarla olan ilişkisinden daha farklı bir düzende kurulur ve bu ilişki onun postmodern dünyaya karşı anarşist tavrını daha açık bir şekilde ortaya koyar. Beckett, Watt karakteri ile birlikte “on dokuzuncu yüzyıl realistin ‘kloroform dünyasına’ karşı süreklilik ve kontrol duygusuna dişlerini geçirerek parçalar” (McDonald, 2006: 81). “Kloroform Dünya” tabiri aslında bu edimsizliğin ve nedensizliğin neden ortaya çıktığını daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bu maddenin özelliği bayılma etkisine sahip olmasıdır ve eğer dünya bu hale geldiyse karakterlerin bu tavırları değil sorgulanması gereken yaratılan dünyanın kendisi olmalıdır.

“Watt neler olup bittiğini bilmiyordu. Ona haksızlık etmeyelim, umursamıyordu olup biteni. Ama o zaman şu ve şu şeyler olup bitti diye düşünebilme gereksinimi, sahne kafasında parça parça akıp geçmeye koyulduğunda, Evet, anımsıyorum, işte o zaman olup biten buydu, diyebilme gereksinmesini hissediyordu.” (Beckett, 2012: 62)

Beckett’in kloroform dünyaya karşı tavrı sadece Watt karakteriyle değil Murpy ve diğer eserlerinde de açıkça görülür. Edimsizlik kavramı edebî dünyaya uygulayan ve bu kavramın da kurgusal yaratıcısı sayılan Andre Gide ise eserlerinde yarattığı karakterlere edimsizliği sonuna kadar aşılır. Ancak Vatikan’ın Zindanları’nda yarattığı Lafcadio karakteri Sartre’in ve Camus’un karakterlerinin bir tık ötesine geçer. Şimdiye kadar bu karakterin çok fazla önemsenmemiş olmasının belki de en önemli nedeni eserin konusunun dinsel bir döngü etrafında kurgulanmasından kaynaklanır. Eser derinlemesine incelendiğinde aslında dinsel kavramların çok sonra metne dahil olduğu aslında başkarakter Lafcadio’nun

metnin yörüngesine yerleştirildiği görülür. Metnin girişinde anlatıcı edimsizlik üzerine bir dünya kuracağını şöyle belirtir:

“Hiç kuşkusuz, bu görünüşte kalan tutarsızlığın ardında daha ince, gizli bir tutarlılık, bir birlik de bulunabilir; önemli olan, ona yön veren şeyin basit bir çıkar düşüncesi olmaması, ya da çoğu zaman söylendiği gibi: çikara dayanan nedenlere uymaması.” (Gide, 1989: 160)

Karakterler tam da yukarıda belirtildiği gibi nedensiz şeyleri yapmaya başlarlar. Ancak burada en dikkat çeken Lafcadio’nun yaptıklarıdır. Nedensiz yere yangından bir çocuğu kurtarması ve ardından oradan uzaklaşması, trende gördüğü bir kişiyi nedensiz bir şekilde camdan atarak öldürmesi ve sonrasında o cenazeyi nedensiz bir şekilde almaya gitmesi bunlardan sadece bazılarıdır. Lafcadio için en önemli ise yaratılan bu kurgusal dünyada edimsiz bir şekilde hareket etmesi yani yaşamasının, para kazanmasının ya da herhangi bir şeyin önemi olmamasıdır. O, sadece süreçleri gözden geçirir ve nedensiz bir şekilde istediği her şeyi gerçekleştirir.

“Cinayete neden istemiyorum; canıye bir neden bulmak yeter bana. Evet; ona nedensiz, ilgisiz, çıkarsız bir cinayet işlettirmek istiyorum; tümüyle nedensiz bir cinayet işlemek isteyecek... Düşünün bir kez; hiçbir tutkunun, hiçbir gereksinimin nedenlendirmedeği bir cinayet. Onun cinayet işleme nedeni, bu cinayeti nedensiz işlemektir.” (Gide, 1989: 191)

Nedensiz cinayet üzerine yazılmış en iyi metinlerden birisi de Bernard-Marie Koltes’in Roberto Zucco isimli tiyatro oyunudur. Gerçek bir kişilikten yaratılan bu eserde Roberto Zucco karakteri ünlü katil Roberto Succo’nun edebî bir versiyonu olarak tasarlanır. Pascale Froment isimli Fransız gazetecinin de bu hayat hikâyesini kaleme alıp kitaplaştırdığı bu sayede karakterin ilginç yapısının sinema aktarıldığı bilinmektedir. Roberto Succo gerçek hayat bağlamında anne ve babasını nedensiz bir şekilde öldüren, öldürdükten sonra olay yerine tekrar dönen, yakalandıktan sonra akıl hastanesine kapatılan burada da Parma Üniversitesi Jeoloji bölümü bitiren ve ardından bu hapisaneden kaçarak farklı kişiliklere bürünen ve sayısız suç işleyen bir kişiliktir. Fransa, İtalya ve İsviçre tarafından halk düşmanı olarak adlandırılan Succo, yakalandıktan sonra da cezaevinde plastik torba ile intihar eder. Koltes’in edebî dönüşümünde Zucco farklı bir dünyadan hayata giriş yapar. Sahne cezaevidir ve burada gardiyanların konuşması hiçlik felsefesi üzerinden şekillenir:

"Birinci Gardiyan: Sen hiçbir zaman düşünmüyorsun zaten, bu yüzden hiçbir şey duymuyor, hiçbir şey görmüyorsun. İkinci Gardiyan: Hiçbir şey duymuyorum çünkü duyulacak bir şey yok, hiçbir şey görmüyorum çünkü görülecek bir şey yok. Burada olmamız gereksiz, bu yüzden birbirimizi yiyip duruyoruz. Tamamen gereksiz; tüfekler, sessiz sirenler, herkesinki kapalıyken bizim açık kalan gözlerimiz. Olmayan bir şeyi gözlemek, duyulacak bir şey yokken kulakları dikmek bana gereksiz geliyor." (Koltes, 2003: 5-6)

Gardiyanların bir ve iki şeklinde bölünmesi bilinçlerindeki bölünmeyi ortaya koymak için başvurulmuş bir yöntemdir. Birincisi diğerini düşünmemek ve görmemek ile suçlarken diğeri de onu görülecek bir şey olmadığı konusunda ikna etmeye çalışması ikiye bölünen bilince yapılan bir göndermedir. Nedensiz bir şekilde başka bir şeyi gözlemlene ihtiyacı duyma endişesi birine saçma gelirken, diğeri bu konuda daha iktidarvari bir düşünceye sahiptir. Hapishane sisteminden kolay şekilde kaçmayı başaran Zucco için bu ikilemin ortaya çıkması yeterlidir. Çünkü bölünmüş bilinç bir tarafıyla bir şeyi görmek isterken diğer tarafıyla o şeyi görmemek ister. Zucco'nun hapishaneden kaçışı ve annesinin yanına varması düzleminde annenin babayı öldüren oğluna nefreti gün yüzüne çıkar. Annesinden af dileyen ona sarılan öpen ve sıkılan Zucco, annesini boğarak nedensiz bir şekilde öldürür. Bir kız çocuğu ile karşılaşan ve ona karşı ilgi duyan Zucco ona kendini anlatırken edimsizliğini açığa vurur. Kızın abisinin ona karşı korumacı tavrı bir süre sonra kloroform dünyada dönüşür ve kız kardeşini bir hayat kadını yapma endişesine girer. Zucco'nun bu kız çocuğuna tecavüz etmesi, ardından bir annenin çocuğunu nedensiz bir şekilde öldürmesi ve anneyi yanında bir nesne gibi taşıması metnin ana hatlarını oluşturur. Zucco'nun adını bile söyleme gereksinimi duymaması, bir annenin çocuğunu öldürülmesine rağmen Zucco'ya hayranlık duyması kloroform dünyadaki edimsiz karakterlerin varlığını net bir şekilde ortaya koyar. Zucco'nun kendini metinde tanımlaması ise bir derece onu anlamlandırmak ya da anlamlandıramamak için yeterlidir:

"İlerlediğim zaman, hızla gidiyorum, engelleri görmüyorum, onlara bakmadığım için de önümde kendiliğinden düşüyorlar. Ben yalnız ve güçlüyüm, ben bir gergedanım... Benim düşmanım yok, ben saldırmam. Diğer hayvanları kötülükten değil, onları görmediğim için, üzerlerine bastığım için öldürürüm." (Koltes, 2003: 27)

Zucco ile birlikte edimsiz karakterler zirveye taşınır çünkü görmüyorum, duymuyorum hiçliğinde yaralı bilincin ikiye bölünmüşlüğü insanı bir hayvan olarak algılayan ontolojik varlığı edimsiz dünyada başkaldıran bir şeye dönüşür ve başkaldırdıkça her şey uyumsuzlaşır.

Sonuç

İster gerçek ister kurgusal dünya olsun karakterin edimsizliğe sürüklenişi temelinde ontolojik olarak ortaya çıksa da toplum sosyolojisi de etkin bir rol oynar. İnsan ilişkilerini temel alan kavramlar dizisi ele alındığında doğal olan bozuldukça her şeyin bozulmaya başladığı görülür. Burada Beckett'in "Dünyadasın, bunun tedavisi yok." dediği şey de aslında bozulan ve yıpranan bir mekânın yitimidir. Kloroforma bulanmış bir dünyada yaratılan edebî karakterler de mekanlar da ya ütöpik bir kurgunun ürünü olacaktır ya da ideal olanı yaratma endişesi taşıyacaktır. Edimsiz bir dünya formu içerisinde üretilen karakterde ortaya çıkan bilinç sorunu bir süre sonra ikiye bölünen ve bilinçsizleşen varlıklar yaratma hissiyatını doğurur. Bu varlıkların temel sorunsalı iyi ve kötü arasında bir seçim yapamama, kavramları tanımlayamama kısacası edimsizleşme sorunu ile karşı karşıya kaldıkları bunun sonucunda ise öteki olarak adlandırıldığı görülmektedir. İkiye bölünen bilince sahip olan karakterde araf kavramı silikleşir gibi görünse de derin anlamda tıpkı edimsizleşen karakter gibi arada bir yerde ne orada ne burada oldukları belirsiz şekilde takılıp kalırlar. Sonuç olarak edimsiz bir dünya içerisinde yaratılan ya da varolan ister canlı olsun isterse kurgusal varlıklar en nihayetinde kıyısından ya da köşesinden edimsizliğe sürükleneceklerdir.

Kaynakça

- Beckett, Samuel (1998). *Mercier ile Camier*. Uğur Ün (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Beckett, Samuel (2012). *Watt*. Uğur Ün (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Calvino, İtalo (2000). *İkiye Bölünen Vikont*. Rekin Teksoy (çev.). İstanbul: Can.
- Camus, Albert (2003). *Yabancı*. Vedat Günyol (çev.). İstanbul: Can.
- Camus, Albert (2009). *Başkaldıran İnsan*. Tahsin Yücel (çev.). İstanbul: Can.
- Erhat, Azra (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Gide, Andre (1989). *Vatikan'ın Zindanları*. Tahsin Yücel (çev.). İstanbul: Can.
- Girard, Rene (2005). *Günah Keçisi*. Işık Ergüden (çev.). İstanbul: Kanat.
- Горин, Григорий (2015). *Забывать Герострата!*. Москва:издательства Эксмо. (Gorin, G. 2015. *Herostratos Unutulsun!*, Moskova: Eksmo.
- Koltes, Bernard Marie (2003). *Koltes: Seçme Oyunlar*. Ayça Akarçay, Işık Ergüden (çev.). Ankara: Dost.
- Mc"donald, Ronan (2006). *The Cambridge Introduction to Samuel Beckett*, Cambridge University Press.
- Sartre, Jean Paul (1999). *Duvar*. Eray Canberk (çev.). İstanbul: Can.
- Shayegan, Daryush (1991). *Yaralı Bilinç*. Haldun Bayrı (çev.). İstanbul: Metis.
- Stevenson, Robert Louis (1998). *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde*. Zarife Laçinler (çev.). İstanbul: Cumhuriyet.